

ԺԱՄԱՆԱԿ

ԳԱՆՈՒԷՍ ԳԱՅՐԵՆԱՆՈՒԷՐ

1 ՅՈՒՆՈՒԱՐ

Ե. ՏԱՐԻ 1867

ԹԻԻ 105

Կէ հրատարակող էրիւն զաւան իւ ՎԵՐԱՍ օրէր։
Քաժանդարանէան հին աստիւն Յ արժաւ Մէժիւիէ ինիւիւի
Իւրաւար Բաժանարի ոյիւ արուի արուի Կէժ արուի Բեւ
Բեւան լաւեալ օրէնար։

Դարս երկուէ արարոյ ճախո ծախե արուի իւրա Է։
Սորոգարուիւնեւ արարոյ աստիւն Բարի իւրաիւ։

1867

ԴԱՄԱՆԱ Զանդէար իւ քառամեայ շրջանը
լրացուցած, Զինգերիտ տարւայ շրջանը կը
մանէ մաղթելով իւ Սեւարոյ Բաժանար
դարը ամէն աղգայից բարօրութիւն և յա
ջողութիւն։ Կը ծանուցանէ նաև թէ տար
ւոյս շրանին վերջը իւրաքանչիւր վճարող
Բաժանարդայ պիտի տրուի նաև սոյն տար
ւոյն թերթերուն մէջմէկ թղթակազմ օրինակը։
1866 տարւոյն կազմեալ օրինակներէն ալ պի
տի տրուի, բայց սա պայմանաւ որ ստանալ
ուզող Բաժանարդը արդէն իրենց հասած
թերթերը մեղի դարձնեն, հոգ չէ թէ որ
քանի ո թիւեր պակաս ըլլան։ Ըստ որում
իւրաքանչիւրին օգտեցնելու չափ թերթ ա
ւելցուած չենք։ այսպիսի որոշման մը նախա
պատրաստութիւնը 1866ի սկիզբէն տեսած
չէինք։ Ի՞յ կերպով կ'ուզենք վերջ տալ այն
թախսածանքներուն, որով մեր բաժանարդայ
չառերը իրենց հասած թերթերը տարւոյն
վերջը սղմելու համար այս ինչ կամ այն ինչ
թուոյն պակասները կ'ուզէին։ Եւ ի՞նչ ետքը սո
վորակա թերթերն իր ժամանակին ստանա
լէն դառ տարւոյն վերջն ալ ամբողջ կազմեալ
մը պիտի ընդունին վճարող բաժանարդը։

ԻՌԱՐԱՏԻԿԷ ԱՒԱԶԱՆ

Ի Կ. ՊՈԼԻՍ

(Շրջանաւորութիւն 101 իւնիւն վերջ)։

Լճառանեալ մը՝ որ սովորաբար եկեղէ

ցական մը կ'ըլլայ, (ըստ որում մինչև ցարդ աչ
խարհական ամբաստանեալներ թէ և շատ եղան
բայց անոնց Պօլիս բերուիլը չտեսանք, եղած
կայ ալ նէ, խիստ հազուագիւտ բան է,) Պօլիս
հրաւիրուած ժամէն կը մտածէ թէ ի՞նչ կա
ր՝ պէտք է երթալ այս Պրոքատիկէն, ուր ջու
րերը ճշարտը են։

Վրուիւր քիչ մը խելք ունեցող ամբաստան
եալը շատ շուտով միջոցը կը գտնէ։ աչքը քիչ
մը արցունք կը պահէ։ Ճեպն ալ քիչ մը փոշի
(սկեգոյն) կը հասնի Պօլիս, ուր ալ դժբաղ
դաբար բժշկութիւնը խիստ Դիւրագիւտ է։ Եւ
առաջուց կամ յետոյ նշմարած ըլլալով թէ
խօսքն ուր կը քալէ, նախ անոնց դուռը կը
դարնէ։ ուր որ արցունք հարկ է, իր աչքերէն
արցունք կը հոսեցնէ։ ուր որ փոշի՝ հոն անոնց
աչաց փոշի կը փչէ։ Եւ անմիջապէս աչուրնին
կ'ըսկի չտեսնել, մոռնալ նախկին բոլոր յուգ
մուկները, կիրքերը, սրամտութիւն և վրէժ
խնդրութիւն։ Կը փոխուի՝ անմիջապէս, ի
դնթ կը շարժին, և կ'ըսկին ի Պատրիարքա
րան յանձնարարականներ տեղացնել, պաշա
պանութիւններ ընել, պաշտօններ խնդրել
և ժամանակին Պատրիարքը կը պարտաւորի ա
նոնց անսալ, կամ բերանը բոլորովն հովին
բանալով, արիւն ձեր ի գլուխ ձեր եղեցի ը
սելով, կամ թէ որ ճարպիկ բըթի ինք ալ իրեն
բաժին մը հանելով։

Եւ ի՞նչ Պրոքատիկէն կազմողները եկեղեցա
կան և աշխարհական սակաւաթիւ անձեր
են։ որոնք Պատրիարքարանի վրայ մեծ աղդե
ցութիւն կը բանեցնեն, և աղգային ամէն
ինգիրներու մէջ կը ներգործեն յայտնի կամ
գաղտնի։ ասոնք են որ ամբաստանեալ առաջ

նորդ մը ի հնազանդութիւն կը հրաւիրեն ի իրենց անարկո-նիւնը . . . և եթէ չանտան՝ բռնի Պօլիս բերել կուտան, սոքը ջուրը կ'ըջնեն, ու ետքը դարձեալ իրենք կը քաւեն ու կը ներեն և իր տեղը ծամբու կը դնեն :

Այս զօրութիւնը սահմանաւորուած կը կարծէինք, երբ Սահմանադրութիւնը հրատարակուեցաւ . բայց մեր յայտը ի դերն ելաւ . սա արաբներութիւնն ունեցաւ որ Սահմանադրութենէն յառաջ բացարձակապէս Պատրիարքին, և անոր մօտ գտնուող եկեղեցական և աշխարհական բարձրաստիճան անձանց միայն յատկացած էր ինչպէս աղգային աթոռ խնդրոց լուծման ձեռնհասութիւնը, նոյնպէս և Պրոքատրիէի զօրութիւնը, և Պօլիս հասնող կաղ, կայր, դօստցեալ, անդամալոյժները մաքրել և բարեկարգել և ամէն մէկը Շնորհալիներ ընելով պաշտելի հանգիստացնել իրենց վերադարձեալ էր : Սահմանադրութենէ վերջը այս զօրութիւնը բաժնուեցաւ, առջիններուն և ժողովրդական ցոյցերու մէջ պարագիւր-ի եղովներու մէջ :

Այսպէս բժշկութեան զօրութիւնը բաժնուելով, կուսակցութիւններ գոյացան . իսկ Պատրիարքարանի համար ուրիշ բան չմնաց, բայց եթէ այն կուսակցութեանց մասիկ ընել, ցամաք ու ձանձրալի ունկնդրութիւն :

Կուսակցութիւններու գոյութիւնն ընդունելէ վերջը՝ դիւրին է մտկայարարել թէ Պօլսոյ Պրոքատրիէն ինչ զօրաւոր աղգեցութիւն կ'ունենայ այն ամբաստանելոյն համար, երբ ամէն կուսակցութիւններն ալ շահած է . և ինչ ցաւալի և դժբաղդ վիճակ մը կ'ընտանայ, եթէ այս կուսակցութիւնները մէկմէկու տալարեղ կարգան, և մենամարտութիւնը սխալ ամէն կողմին բերանը ճշմարտութիւն կ'ըլլայ, և խնդրոյն լուծումը ուրիշ կերպ հնարաւոր չըլլար, բայց եթէ կամ աթոռան մէկէն լուր-ի-նը . . . կամ երկարապիւր-ի-ն մը, որ մոռացութեան տակ թաղէ բոլոր կիրքերը, և կուսակցութեան մէկ կողմը ձանձրոցնէ :

Ի լրագիրներն ալ Վ որ հասարակաց լրտեսներ

(1) Այն յօդուածը զրոյս ընցած էինք, և մէկ մասն ալ գրելու . 17ին 104 թուով հրատարակած, երբ գրելու . 19ին աղգային խմբակը միութեամբ և համաձայնութեամբ աղգային ցաւալի վիճակին վրայ առ Ս. Պատրիարք Հայրն դիմելու պատրաստուեցան . ուստի թէպէտ այն, յօդուածին վերջը մեր պաշտօնակցաց ուղեւ, զմեզ ալ ի միասին համարելով, դառն դանդաղանք կան, բայց զանազան շուղեցիկը յաղաւել . այլ անփափաք թողուլ, երբեք մեր սրտին անկեղծ զգացումը չապաքանուելով որ միւս Արժ. Խմբակը ալ միևնոյն զգացման տէր են եղեր, բայց զանազան բերող միայնող զօրութիւնը կը պատկերէ, այն է յօժարութիւնը, ամէն անձնական կիրք մէկէն թողուլ մէկմէկու ձեռք երկնցնելու, և միութեամբ

ընեն և Սահմանադրական իշխանութեան մը նեցուկը, այս կուսակցութեանց գործը բլրալ սկսան կամ գիտութեամբ կամ անգիտութեամբ և կամ իրարու դէմ անձնական ներհակութիւն ունենալու համար : Վերադառնալ անձանց պաշտպան խորամանկ կուսակցութիւնները լրագրաց մէկմէկու դէմ թշնամանքը հրահրելու ալ խիստ ծորայիկ միջոցներ ունին . և ասով հասարակաց դատարանը ու կարծիքը կը շահին : Այս բերով չենք հաստատել թէ իրենց պաշտօնին մէջ ամբաստանեալ անձերը անխափ կը պաշտպանուին լրագրաց մէջ . ստիկա շատ քիչերուն վերադարձեալ փառք մ'է . բայց ամբաստանելոյն Պօլիս հասնելէն ետքը լրագրաց եթէ ոչ ամէնքը գէթ մէկ մօտը մեծ օժանդակութիւն անշուշտ կ'ունենան անոր անցողիկները առջև դնելու, և փառք իր տեղը դարձնելու :

Խմբակութեան վերաբերեալ կան անանկ շահեր, որոնց դէմ ակնարկութիւն ընել բնաւ մեր մտքէն չանցնիր . անկողմնակալ ընթացք մը կայ, որ երկու հակառակ կողմերու ալ կարծեաց արձագանք կ'ըլլայ . բայց կայ կողմնակալ ընթացք մ'ալ, որ կողմին մէկուն կամ միւսին աւելի ծանրութիւն կուտայ . և ասիկա եթէ համազմամբ ալ չըլլայ, ներքին չէ բնաւ : Հարկ չեմք համարիր յիշել այն բաղդախնդիրները, որոնք խմբակութեան ասպարէզը նեղուելով աւելի անարգութիւն բերին անոր, բայց բարեբաղդաբար ասանկներուն երևութանալն ու աներևութանալը մէկ եզրու . և ոմանք ալ իրենց արդեանց սրտուղը քաղելու համար հեռաւոր տեղեր ձանադարհորդելու յօժարութիւն ունեցան . կրնայ ըլլալ որ իրենց վերադարձին լեզունին կը փոխեն, եթէ լեզու ունենան :

Կուսակցութեանց մէջ հզօրագոյնը կըրտահանոց կուսակցութիւնն է . որոնք ամէն ճիգ կը թափեն ամբաստանեալը արգարացնելու քանի մը պատճառներու համար . նախ՝ որ ամբաստանեալը իրենց պաշտօնակից և կարգաւ կից է . երկրորդ՝ որ ամբաստանեալը թերևս չափ հասարակ մտած ըլլայ Պօլսոյ Պրոքատրիէն : Այս գիտաւորութիւնին ծածկելու համար

գործելու յօժարութիւնը՝ սա վտանգաւոր վիճակին գարման մը դանդաղ համար : Ամէն լրագ և տեսնող զարմացմամբ և ուրախութեամբ լրագցան, խմբակաց մեծ պատիւ բերող երկու կէտ կայ, նախ որ իրենք օրինակ կ'ըլլան ուրիշներու, մինչդեռ քրէնք միութիւն և միարմարութիւն կը քաղուին, և իրենք իրենց մէջ անմիջական կին (թէպէտ շատ անգամ արտաքին անձներու հրաւիրանք կամ խորամանկութեանց շնորհիւ . . .) և երկրորդ՝ որ իրենք ամէնքն ալ բնաշտօթաբ միացան, և ոչ արտաքին աղգեցութեամբ . Աղգին սերը և օգուտը միայն վերինք միացուց :

կրօնէն թէ կարծուածին չափ ծանր ամբաստանութեան տակ չէ, եթէ արդարացիներու միջոց մը ունին. եթէ ոչ կրօնափոխութեան երկիւղ կը յարուցանեն ամբաստանելոյն վերայ. որ շատ պարզամիտներու կ'ազդէ. և կամ եկեղեցականոց խիստ անխոր վատահամբաւել ուղղակիութեան զէմ առաքինական մըցում մը կը յաջնեն:

Կրօնափոխութեան երկիւղը բոլորովին անտեղի և անպիտան բան է. Նորժամ, մոլի և վատ եկեղեցական մը ամէն գարշութիւն և ողորմութիւն գործելէ վերջը, անոր կրօնափոխութենէն երկիւղ կրեցուս չափ ալ վատութիւն չկրնար ըլլալ. միթէ աւելի աղէկ կ'ըլլայ. երբ այնպիսի պէգալի արարք ունեցող հովիւ մը անմեղ ժողովուրդին վրայ ծանրանայ. որուն երեսէն կրնայ ըլլալ որ նոյն ժողովուրդը մեծ մասամբ ի կրօնափոխութիւն գիտէ. կամ մասաւոր այնպիսի անուր վիճակ մ'ունենայ, որ աւելի փառած և անպիտան անգամներ ըլլան, վասնգաւոր՝ Վազին և եկեղեցւոյն: Եւ այն եկեղեցականը որ քիչ մը նեղուի կամ իր վատ գործոցը համար պատժուիլ հարկ ըլլայ, երբ կրօնափոխութեան դիմելու կը պատրաստուի, այնպիսիէն ինչ օգուտ յուսալու է. ինչպէս ժողովուրդ կը հաւատացուի անոր. ինչպէս հոգեւոր և մարմնաւոր բարիք կը յուսացուի Վեկեղեցւոյն և Վազին համար. մենք չենք կրնար հասկնալ:

Այս ամէները ոչինչ պատճառաբանութիւններ են. ամբաստանեալը չինած է փոքրիկ խումբի մը սիրար, և զայն արդարացիներու համար նոյն խումբին հետքերն են ասոնք. որմէ աւելի մեծ և աններելի յանցանք չկրնար ըլլալ տառջի Նստուծոյ. և մեծ նախապնդ և գաղափարութիւն առաջի ստղծող սերնդոց:

Իսկ մեր սրտի ամենամեծ ցաւը այն է թէ ինչպէս և ինչու ի գործ պիտի դրուէին սահմանադրական վարչութեան ներքեւ այս ամէն աններելի ուժիւնները: Ոճիր կրօնք, ըստ որում գաւառներուն մէջ Հայոց ազգը փճացնելէ և ցրուելէ զատ ուրիշ բանի չի ծառայեր այն պաշտպանութիւնը, որ ստիպել յանցանքներով դատապարտուած անձի մը համար կը ցուցուի. այնչափ փայթ չէր ըլլար եթէ ամբաստանեալը սոսկ եկեղեցական մ'ըլլար առանց հովուութեան պաշտօնի. բայց երբ բաղմամբ ժողովուրդեան հայր և խնամակալ ըլլալու կոչուած է, ամենեւին անարժան է նոյն բարձր պաշտօնին, և անմիջապէս պէտք է խլել վերջնէն ի միջոց: Ասանկ անպիտաններուն երես տուողները Վազը կործանելու և

ցրուելու յատուկ դիտում մ'ունեցած ըլլալու են. . . : Ինչո՞ւ ժողովուրդը աչքը չբանար տեսներու. կամ աւելի աղէկ խօսելով, լրագիրները որ հասարակաց զգայմանց թարգմանն են ևն ևն, ինչո՞ւ նշանակութիւն մը չեն տար այս գիպուածներուն. կամ աւելի աղէկ խօսելով, ինչո՞ւ մեկմեկու գէմներ հաւելութեամբ թոյլ կուտան որ ազգական անձիք իրենց խողը խողան, անօրէնութիւնը իր եղիւրդը բարձրացնէ, անզգամութիւնը զբանայ, անառակութիւնը սոսկ գտնէ, մատնութիւնը և գաւառանութիւնը փառաւորուի: Վազին տունը քակուի, և իրենք սաղին մեկմեկու գէմիկներն բառական վէճերու վրայ. Վազի ծառայութիւն մատուցանելու փառքը մեկմեկու ձեռքէ խլելու:

Իսկ հնար չկայ արդեօք այդ վէճերը և անձնական նկատումները մեկքի ընելու, և Վազին սա վասնգաւոր դիրքին մէջ նոյապատուոր ընթացք մը բռնելու. հնար չկայ արդեօք փառքը, և զեղծմանց գէմ բողբոջելու, գարման որոնելու. Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ամբողջութեան և գոյութեան հոգւով չափ աշխատելու, որ Հայ Վազին նկենդանութեան տարրն է միմիայն: Վազային դատարարակութեան ծառայմանը փայթ անելու, որ Վազին ի ծոց իր մայրենի եկեղեցւոյն պահպանութեան մի միայն միջոցն է:

Արդեօք խմբագրաց այս միութեան հնարը չկայ: Եթէ խմբագրութիւնը հոգ չտանի այս մասին. նա ալ ոչ միայն իր արժանիքը պիտի կորսնցնէ, այլ մեկմեկու ազդեցութիւն կ'առնէր, մեկմեկու անուանարկելով, և Վազը իրենց կամայք և հաճոյից գործիք ընող և Պօլիսը հրաշափործ Պրոքատիկէ մը կազմող խումբին ձեռքը մերթ գործիք և մերթ խաղաղիկ ըլլալով, ոչ միայն իր ազդեցութիւնը պիտի կորսնցնէ, եթէ արդէն կորուսած չէ, այլև ապագայ սերնդոց առջեւ ծանր և մեծ պարսպանաբանութեան գալ պիտի մնայ, որ ազգայնեցութեան և անշխարհութեան բոլորով պիտի կորուսի:

Եւ հաւասարի ազգային երեք կաթողիկոսութեանց խնդիրներ կան, երեք կենսական կամ մահացուցիչ խնդիրներ. . . : Եւրոպայի կաթողիկոսի ընտրութիւնը կատարուեցաւ. . . : Հիմա կը մնայ թէ նորընտիր կաթողիկոսէն Վազը ինչ պահանջումներ պիտի ընէ. տեսնենք խմբագրութիւնը ինչ ծառայութիւն պիտի ընէ այս մասին: Իսկ և Վազամարայ կաթողիկոսաց անվաւերութիւնը և անարժանութիւնը Վիճակային ժողովով վճռուեցաւ: Եւ կողոս եպիսկոպոսը Պօլիս տաք կոխելէն ի վեր

անոր արդարացուցման շնորհներ ելան, իբր թէ Լիմաճնի կաթողիկոսը պիտի վաւերացընէ զայն: Կերեւայ թէ Երկողոս եպիսկոպոսը Քէ Կապուլ Պօսոյ Պրօքատրիկէն մտաւ, ուստի և իր բժշկութիւնը անշուշտ է: Լիմամարայ ինքնընտիր կաթողիկոսի կողմէն ալ խիզանցի Յակոբ եպիսկոպոսը կուգայ Պօլիս, ան ալ իր կաթողիկոսին կողմէն եթէ հաւատով եկած է, տարակոյս չունենանք որ կը բժշկուի:

Ըստք ամէնքը հաւանական են. քանի որ ժողովուրդին գլխուն ներքեւ բարձ գրեր կը քնացնեն խմբագիրք, մէկմէկու դէմ յարուցած բանականին քնելով: Տեսնելք թէ մինչև վերջը այս թմբիրը պիտի պատէ՞ ժողովուրդը, թէ արժանաւոր սրտմտութեամբ պիտի ծակէ այս Պրօքատրիկէ աւազանը, և նեխոտ ջուրը դուրս հոսեցնելով, մաքուր և պայծառ ջրով պիտի լեցնէ. շատ բայց հոտած ջուրէն աւելի ընտրելի է քիչ բայց մաքուր և յստակ ջուրը:

ՍՍՈՅ ԽՆԴԻՐԸ

Վերի յօդուածը գրած լմնցուցած էինք, և առաջին մասն ալ հրատարակած. երբ դեկտ. 19ին ազգային խմբագիրք միաբանեցան և առ Ս. Պատրիարքն խնդրագիր մը մատուցին անձամբ և ստորագրութեամբ:

Թէ նոյն խնդրագիրը և թէ անոր վերաբերեալ պարագաները յատուկ լաւելուածով դեկտ. 22ին հրատարակած ենք. բայց մեր դուրսի բաժանորդաց ալ հաղորդելու համար հոս ամբողջապէս կը հրատարակենք:

«Երկու շաբթի օրը ազգային խմբագիրները Մենապատիւ Ս. Պատրիարք Հօր խնդրագիր մը ներկայացուցին անձամբ. որոնց ընկերացած էին նաև Գերապատիւ Երիստակէս և Սկրտիչ սրբազանները, Խրիմեան Սկրտիչ և Երեմիա և Յովհաննէս վարդապետները. Ս. Պատրիարք Հօր քով էին Գերապատիւ Կերսէս եպիսկոպոսը և Գարեգին վարդապետ, յետոյ եկաւ և Ս. Երուսաղէմայ փոխանորդի տեղապահ Սիմէոն վարդապետ:»

Ահա ասիկ խնդրագրոյն օրինակը:

ԸՄԵՆԱԳԱՍՏԻ Ս. ՊԱՏՐԱՐԻ ՀԱՅՐ

«Օմանեան բարեխնամ կառավարութեան հովանաւորութեան ներքեւ գտնուող բոլոր Հայոց ազգային միութեան կեդրոնը կոտան.

դնուպօլիս է, ուր Լիզը կեդրոնական իշխանութիւն մը ունի. և այս իշխանութիւնն ալ շնորհիւ մեր Օգոստափառ Սուրբանին Սահմանադրական է. Թուրքիաբնակ Հայը ներկայացնող Երեսփոխանութիւն մը կայ, որուն ձայնովը Գուք Սրբազան Հայր կոչուեցաք ի Պատրիարքութիւն. նոյն ձայնովը Երայի Սրբազանը կոչուեցաւ ի Պատրիարքութիւն Երուսաղէմի. նոյն ձայնովը և Գէորգ Սրբազանը կոչուեցաւ ի կաթողիկոսութիւն ամենայն Հայոց:»

«Երեսփոխանութեան զատ Թուրքիաբնակ Հայը ըստ Սահմանադրութեան ունի իր հոգեւոր կառավարութեան կեդրոնական իշխանութիւն մ'ալ, որ է Եկեղեցական Հարց Համագումար ժողովը, որ ըստ պատշաճի և ի հարկին եկեղեցական կարեւոր խնդրոց համար կը կազմուի:»

«Լիզային կեդրոնական այս երկու իշխանութիւնները Թուրքիաբնակ ազգայնաց ներկայացուցիչը և ընդհանուր ձայնն ըլլալով, ամէն ազգային որ օրինաւորութեան սիրող է և Լիզին բարեաց նախանձախնդիր՝ պարտաւորութիւն կ'ըզգայ այս իշխանութիւնները յարգել և անոր վճիռներուն և որոշմանց անսալ, և անոնց գործադրութեանը ըստ կարի ձեռննորով լինել:»

«Լիզ թէ Եկեղեցականաց Համագումար ժողովը, թէ ազգային Երեսփոխանութիւնը հաստատապէս և անդառնալի կերպիւ վճիռ և որոշում տուաւ Սոյ և Լիմամարայ ապօրինաւոր կաթողիկոսաց համար. և զանոնք անվաւեր ճանաչելէն զատ նաև ինքնընտիր Երկողոս և Խաչատուր եպիսկոպոսներն ալ անարժան դատելով, Համագումար ժողովը ուր վիճակաւոր Երեսփոխանոյն ալ ներկայ էին, նոր ընտրելաց ցանկեր պատրաստեց. և Չեր Սրբազնութիւնն ալ Սոյ ինքնընտիր կաթողիկոսին անվաւերութիւնը և ապօրինաւորութիւնը հաստատող կոնդակ մ'ալ հանեց ի թեմա Սոյ, ժողովուրդը զգուշացնելու, և եթէ նոյն անվաւեր կաթողիկոսը համարձուկի եպիսկոպոս ալ ձեռնադրելու, անոնց ալ անվաւեր ըլլալը կանխաւ ծանուցիք: Երեսփոխանութիւնն ալ ըստ վճռոյ Համագումար ժողովին միաձայն և միաբարբառ այս երկու ինքնընտիր կաթողիկոսները մերժեց, և նոր ընտրութեան օրինաւորութիւնը ընդունեց:»

«Ինչ հետեւի՝ որ Սոյ և Լիմամարայ կաթողիկոսութեան խնդիրն իր վերջնական լուծումն առած է, և միայն նոր ընտրութեան ձեռնարկութիւնը մնացած է. բայց ասիւ 4-5 ամիս է

ինչո՞ւ եւ մնայ այս կարեւոր դործը . կը հարցընենք Սրբազան Հայր . ըստ որում Գուք էք կեղծոնական վարչութեան գլուխը և Նրես փոխանութեան ու Համագումար ժողովոց նախագահը և գործադիր իշխանութիւնը . ստորագրեալ խմբագիրքս որ ի սկզբանէ այս կենսական խնդրոց վրայ լուռ կեցած չենք , իրաւունք կը համարինք հարցնել Ձեր Սրբազնութեան . զի հասարակութիւնն ալ նոյն իրաւամբ մեղի կը հարցնէ . »

« Թերեւս ըսուի թէ խոհեմութիւն չի համարուեցաւ նոր ընտրութեանց ձեռնարկելու , մինչդեռ ինքննտիր կաթողիկոսները իրենց թեմերը կը գտնուին . բայց ահա երեք շաբաթ եղաւ Նիկողոս եպիսկոպոսին գալը , և դեռ ձայն մը չառինք Համագումար և Նրես փոխանական ժողովոց որոշման գործադրութեանը մասին . ընդհակառակը անախորժ տաքաձայնութիւններ ալ կան , որոնք առ այժմ հարկ չենք համարիր մի առ մի յայտնել : »

« Իսկ զիտէք Սրբազան Հայր , թէ այսպիսի գլխաւոր ու կենսական խնդրոց գործադրութեանը մասին եղած դանդաղութիւնները որչափ ծանր հետեւանքներ ունեցած են : Ձեր Սրբազնութիւնը կ'ըզգայ անշուշտ թէ հարկ էր արդեօք Ղլթամարայ խնդիրը 2 տարիէն և Սոյ խնդիրը մէկ տարիէն աւելի ժամանակ այսպէս երեսի վրայ մնալ . մինչև Նիկողոս եպիսկոպոս մը՝ ամէն տեսակ ամբաստանութեանց տակ և դատաւարտեալ անձ մը ինքնագլուխ յափշտակէ նոյն իշխանութիւնը , մինչև խաչատուր եպիսկոպոս մը՝ սոսկալի ամբաստանութեան մը և այլ օրինակ ամբաստանութեանց տակ գտնուող անձ մը երթայ փառօք իր տեղը բազմելու : »

« Իսկ եղած ու կատարեալ իրողութիւններ են այսօր . որոնց վրայ Ղլթը մեծ յուզմամբ և արժանաւոր սրտմտութեամբ կը նայի , մանաւանդ իր ազգային բարձրագոյն իշխանութեանց վճռոց և որոշմանց ապարդիւն մը նախուս վրայ . որ ծանր հետեւանքներ կրնայ ունենալ , և արդէն սխաժ է ունենալ . Ղլթը ստար գիրկերու մէջ իր անդորրութիւնը փնտրուելու ելած է . . . Օէյթուն կրօնափոխութեան կը դիմէ . Հռովմէական վարդապետներ հոն կը հասնին և Վաղարշ պաշտպանութեան անունով կ'երկարաւիեն ժողովուրդը . ուրիշ տեղ Վաղարշական եկեղեցւոյն գիրկը և ուրիշ տեղ մ'ալ Ռուսական եկեղեցւոյն բազկոց մէջ հայր և մայր և խնամակալ կ'որոնեն . . . չենք մանրամասներ , ըստ որում Ձեր

Սրբազնութիւնը ասոնք և աւելին շատ աղէկ գիտէ , սակայն մեր կը տանին այս միտումները Ղլթը . — դէպ ի կործանումն : Ինչո՞ւ այս յուսահատական միջոցները ի գործ կը դրուին , վասն զի արժանաւոր խնամակալ չկայ . և ամէն բանասիր իր մէջ կը պարունակէ : Ուր որ ժողովուրդը անարժան և տգէտ անձերու յանձնուած է , հոն նաև տրտունջները և երկարաւիութիւնները անարկաւ են : Երբ դուք Սրբազան և բոլոր եկեղեցական Հայր և Նրես փոխանութիւնը Սոյ և Ղլթամարայ ինքննտիր կաթողիկոսաց անվաւերութիւնը և անարժանութիւնը ճանաչեցիք և վճռեցիք . ինչ կ'արդելու ուրեմն արժանաւորին ընտրութիւնը յառաջ տանելու . և այսպէս երկարելով՝ Ղլթը ի Օէյթուն , ի Սարաշ , Ղլթմայ , ի Հալէպ , Ղլտանա , և Թերեւս բոլոր Նիկիիոյ սահմանները մեծ մասամբ և Թերեւս ամբողջապէս Հռովմէականութեան և բողոքականութեան գիրկը կը դիմեն : Ո՞վ պատասխանատու պիտի մնայ առաջի Լստուծոյ և Ղլթին : »

« Երկրորդինք խօսքերնիս . ըստ որում եկեղեցական Համագումար և Սիւնիական ժողովը , և Ղլթային Նրես փոխանութիւնը միաձայն որոշած և վճռած են Սոյ և Ղլթամարայ ինքննտիր կաթողիկոսաց անվաւերութիւն և տնարժանութիւնը , և երկուքին համար ալ նոր ընտրելեաց ցանկերը պատրաստուած են և միայն Նրես փոխանութեան միջոցաւ ընտրութիւնը մնացած է . ըստ որում Ղլթը Սահմանադրական իշխանութիւն մ'ըլլալով , սահմանադրապէս օրինաւոր ընդհանուր Նրես փոխանութեան ժողովը կայ մինչև ցվերահաստատութիւն Սահմանադրութեան ըստ բարձրագոյն հրամանի բարեկիսամ կառավարութեան , և ըստ որում սոյն Նիկոնական իշխանութեանց որոշման գործադրութեան յապաղմանէն փոանդներ կ'երեւան և մեծ կորուստներ պիտի ունենայ Ղլթը , ստորագրեալ խմբագիրքս ձեղմէ Լմենապատիւ Սրբազան Հայր , իբրև նախագահէ նոյն ժողովոց և հազեւոր զխնէ բոլոր Թուրքիական Հայոցս կը խնդրենք յանուն Ղլթին և յանուն պատուոյ նոյն բարձրագոյն ժողովոց և յօգուտ Ղլթին և Ս . Եթե ուր Սոյ և Ղլթամարայ , որ բարեհաճիք ժամ յառաջ ի գործ դնել եղած որոշումները և Նրես փոխանութիւնը ժողովի հրաւիրել , և նոր ընտրութիւնները կատարել . որպէս զի արժանաւոր կաթողիկոսներ յաջորդելով նոյն պարապ անուոց , ժողովրդեան միեմարութիւնը բլրան . մանաւանդ

ի Սիս, ուր Մղգին կորստեան մեծ վտանգ կայ յայտ յանդիման. և որուն համար Հասարակութիւնը արժանաւոր օրոմնութիւն մը կը կրէ, վասն զի պարզապէս ըսելով, Համագումար և Նրբափոխանական ժողովոյ որոշմանց դէմ եղած ցարդ յապաղումը ոչ միայն սահմանադրական սկզբանց դէմ և անոր եղծիչ հնարագիտութիւններուն կը վերածուի, այլ և օտար միջամտութիւններու ալ. որոնք դժբաղդաբար Մղգը երկպառակելու և փձացընելու կը ծառայեն միայն և ոչ բնաւ ուրիշ բանի. և ասանկ ծանր ու փափուկ, կենաց և մահու պարագայի մէջ վայրկեան մը յապաղումը և թուլութիւնը աններելի է: »

« Գահացուցիչ պատասխան մը և անոր գործադրութիւնը անսնելու յուսով կ'ստորագրենք: »

Կ. Ս. ԻԹԻԻՃԵԱՆ	Խմբագիր Մանի
Հ. Ս. ԱԼԱՃԱՃԵԱՆ	Փոխընթերցող
Կ. Յ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ	Մանկութիւն
Մ. ԱՆԱԲԵԿԵԱՆ	Ծիլի Աւարայրի
Կ. ՉՈՒԽԱՃԵԱՆ	Ծիլի Ժամի
Ս. ՓԱՓԱՋԵԱՆՅ	Ժամանակի

19 Դեկ. 1866

« Միկա ըստ ինքեան բաւական է բացատրելու թէ խմբագրաց միաբանութեամբ առ Ս. Պատրիարքն դիմելու նպատակն ինչ է: Ս. Պատրիարքը մեծ ուշադրութեամբ կ'արդաւ, այն խնդրոց ժամ յառաջ լուծուելու կարեւորութիւնը համաձայնութեամբ ընդունեց. նոյնպէս ընդունեցին բոլոր ներկայ գտնուող բարձրաստիճան եկեղեցականք. և այս առթիւ քանի մը ծանրակշիռ խնդրոց վրայ բանակցութիւններ և դիտողութիւններ ըլլալէն վերջը, յայտ յանդիման ցուցուեցաւ թէ արդէն Սոյ և Մղգամարայ խնդիրները լուծուած են. և արդի գծուարին պարագայից մէջ Սոյ կաթողիկոսի ընտրութիւնը փութաւ յընելու պէտքը խիստ զգալի ըլլալով, առաջարկուեցաւ որ Մղգային Նրբափոխանական ժողովոյ առջև դրուի Սոյ թեմերուն վտանգաւոր վիճակը, և նոյն վիճակին համար արժանաւորին ընտրութիւնը կատարուի: Ս. Պատրիարքը այս մասին ալ գահացուցիչ պատասխաններ տալով, խօսք տուաւ քիչ օրէն արժանը անօրինել. և նոյն միջոցին արդէն ներկայ եղող բարձրաստիճան եկեղեցականաց հետ խորհրդակցելու սկսաւ նախապատրաստութիւնները տեսնելու համար: »

« Խմբագիրները յայտնեցին նաեւ թէ հասարակութեան մէջ զրոյցներ կը պարտին թէ Նիկիոյս եպիսկոպոսը մտադիր են նորընտիր Գէորգ Ս. կաթողիկոսին վաւերացնել տալու հայն. Ս. Պատրիարքը բացէ ի բաց մերժեց անհիմն կոտորածներ համարելով: Շարունակեցին խմբագիրք նաեւ թէ, այս տարածայնութեանց վրայ ոչ միայն մեզի դէմ բողոքներ և գոնգատողներ եղան, այլ և ընդհանուր մահսերագրութեան սկսան դիմել: »

« Հիմա հարկ կը համարենք հասարակութեան ծանուցանել թէ Սոյ խնդիրը կը յուսանք որ քիչ օրէն կ'աւարտի. և արժանաւոր սրբազան մը հանգանակելով նոյն բազմահայ վիճակը օտար աղբեցութիւններէ և կոտորածան վտանգէ կ'ազատի: »

« Կը ծանուցանենք նաեւ թէ խնդրագիրը մատուցանող խմբագիրք միակամ այս խնդրոյն ձեւնորկած են, և բնաւ յետս կ'առնեն չունին այս կենսական և փափուկ խնդրոյն վրայ անտարբեր մնալով: »

« Իմացանք որ երէկ Ս. Պատրիարք Հօր հրաւերով Կ. Պոլիս գտնուող եպիսկոպոսները և վարդապետները Պատրիարքարան հրաւիրուել են այն խնդրոյն վրայ խորհրդակցելու, և բաւական ժամանակ ուշի ուշով քննելէն ետքը արժան համարել են Համագումար և Նրբափոխանական ժողով հրաւիրելու. բայց ասոնցմէ որն առաջ ընելուն համար խառն ժողովոյ հետ խորհրդակցիլ որոշուել է: »

22 Դեկ. 1866

Հոս կը լինայ Յաւելուածը: Բայ որում բարձրաստիճան եկեղեցականաց ժողովը Համագումար կամ Նրբափոխանական ժողովի կազմութիւնը խառն ժողովոյ որոշման յանձնած էր. խմբագիրք պարտք համարեցին անցեալ ուրբաթ օրը խառն ժողովոյ դիմել, և անոր կարծիքը իմանալ: Բայ իրաւունք ունեին խմբագիրք, վասն զի չորեքշաբթի առաւ բարձրաստիճան եկեղեցականաց մասնաւոր ժողովին մէջ Նիկիոյս եպիսկոպոսին արդարացուցմանը մասին ճիգեր եղած էին:

Խառն ժողովը արժանաւոր պատուով ընդունեց խմբագիրները, և երբ Համագումար ժողովոյ պէտք ըլլալուն կամ չըլլալուն վրայ խօսք բացուեցաւ, Ս. Պատրիարքին ի թեմն Սոյ խրկած կոնգալը մէջ բերուեցաւ, որով խառն անաթան վճռուած է Նիկիոյս եպիսկոպոսը Ս. Իշակային ժողովով, ուր 10 արքեպիսկոպոսներով, 35ի մօտ վարդապետ, աւագ և

տնտեսական քաջանայք կային : Վեհ . Գեորգ Ս. կաթողիկոսը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կաթողիկոս ըլլալով . բնաւ երբեք ժողովով արքունած վճիռ մը չկրնար լուծել կամ փոփոխել . ուստի ամենեւին այս մասին հարկ չէ շփոթի կամ տարածայնութեան տեղի տալ . զի ժողովուրդը Վիճակային ժողովոյ վճիռը հարկաւ գերադրոյն պիտի համարի . և Վեհ . Գեորգ կաթողիկոսի նոր ընտրութիւնն ալ չարագուշակ դէպքով մ'արտատուրել չարժեք ուստի ուրշուեցաւ Նրեմափոխանութիւնը ժողովի հրաւիրել . և ասոր համար նախ Ռ . Գեորգի հրամանն ստանալ :

Նիկիոյ եպիսկոպոսին անխաւերութիւնը և անարժանութիւնը հաստատող կոնդակը . և Վ . Պօղոս հոգարակութեան մէջ եղած մահն . սերտութեամբ օրինակը պիտի հրատարակենք :

Գալ աւգոստ :

ՁԵՅԹՈՒՆՅՈՒՆ ԻՇԽԱՆԱՅ ԿՐՕՆԱՓՈՒՍՈՒԹԻՒՆԸ

Դեկտ . 19 երկու շաբթի օրը խմբագիրները երբ խնդրագիր մատուցին Ս . Պատրիարք շօր թէ Օհրթուն Հռոմէականութեան կը դիմէ . ևն . դեռ Օհրթուն չորս իշխանները Նրեմափոխանութիւնը Հայոց բազկայ մէջ էին . քանի մ'որ ետքը ասոնք միջոց գտեր են Հռոմէականութիւնն ընդունելով Հաստատան գերադրածաւի դիմելու :

Պատրիարքարանը շատ յուզուած տեսանք . և արդարեւ յուզուելու ալ արժանաւոր բան է : Իսկ արդէն խմբագրաց հասած տեղեկութիւնները կ'ըստուգեն որ Օհրթուն երկուքի բաժնուեր է . մէկ կողմը իշխանները կ'ուզէ . միւսը չուզէր . ըսել է որ երկու կողմին մէկուն Հռոմէական ըլլալը սոսկ էր :

Իստան ժողովը այս լուրն առնելուն պէս ուրշեր է որ Ներսէս եպիսկոպոսը ճամբայ հանէ այն կողմերը ժողովուրդը խաղաղեցնելու : Ներսէս եպիսկոպոսը Ս . Օհրթէն ետքը պիտի մեկնէր . չեմք գիտեր թէ ասիական այն մաքին վրայ են . բայց սա սոսկ է որ Ներսէս եպիսկոպոսին երթալը արժան չունող աղբուշիներ եղեր և հաղորդեր են ուր որ անկէ : Արդեօք այս բանս արժան չունանալները նոյն անձերն են որ ստան մ'ալ Ներսէս եպիսկոպոսին Նիւմափոխութեան արժան չէին դատեր . . . : Սինչեւ երբ մենք ասանկ իշխաններն իշխանութեան պիտի ունենանք . և աղբային

իրաւունքները գիտնալ ու պաշտպանել չպիտի կրնանք . մինչդեռ Օհրթուն և անոր շրջակայները 10-12 հռոմէական վարդապետներ կը գտնուին . մենք մէկ հատ մը պիտի իրկենք ան ալ Ս . Օհրթէն վերջը . և անոր երթալուն ալ ճանա կաւանք :

Ինչ կը յուզէր ու կը շփոթէր . Ս . Պատրիարք շօր . Օհրթունց հռոմէական ըլլալուն վրայ . չէք զգար թէ այդ փոփոխութեան վրայ երբ քուկիւններդ ցուրտ ու անտարբեր աչք կը նային . երբ Ներսէսի մը գընալը արժան չէն անոնք . այլ առաւել քիւրտ վարդապետի մը . խրմարը եպիսկոպոսի մը . գնա հասկցիր թէ ինչ են քու զաւակներդ . երանիք թէ անոնք ալ Օհրթունի իշխանաց պէս յայտնի բաժնուէին և երթային :

Իսկ կը կարծէք . Սրբազան . որ Ներսէս եպիսկոպոսը երթալու ըլլար նէ պիտի յաջողէր . ինչպէս որ պէտք էր . կը կարծէք . արդեօք ինչ մասեր կը խաղան Օհրթունցիները երկուքս և կը վախնաք որ Բալար Օհրթուն հռոմէական պիտի ըլլան . ոչ մի վախնաք . այլ մաս մ'ալ իշխանաւորական կը մնայ . կարելի է մեծ մասը և կարելի է որ փոքրը . անկէ ետքը դու տես երկարաւիտութիւնները և Օհրթունի թշուառութիւնը . արդէն այդ թշուառ երկրին վրայ կառավարութեան խնամքը կը հայցելիք թախանձանք . հիմա լալով գայէք յայտնելու թէ այն ժողովուրդը և թերեւ բոլոր այն կողմերը (Եստուած մի արասցէ) թշուառացան :

Իսկ ինչու Հռոմէական կըլլան . ինչու կ'երկարաւիտեն . ինչու իրարու դուրս կը պատուեն . ինչու . . . վասն զի ժողովուրդը պէտք է . վասն զի ժողովուրդը անկէլի է . ապի է . Սոսկ Մադրաս կոչուած կաթողիկոսները ինչ հոգ տարած ունին իրենց թեմերուն ժողովուրդեան լուստարութեանը . . . քանի՞ դպրոց բացած . . . համբեցէք . այդ Նիկիոյան երթային ս'ըջաի պիտի բանայ : Կրտսէն թէ վարդապետ 1 մը առաջնորդեր է իշխանները ի Հռոմէականութիւն . պայք է . անցեալ ուրբաթ երեկոյ Հռոմէականաց արքեպիսկոպոսարանին

1 Այս անձը Ահարոն վարդապետն ըլլալը ստուգուեցաւ . որ բաւական տոնէն ի վեր այս գործին ետեւէն կ'աշխատի եղբոր ասոր համար բաւական տոնէն զալ անդամ : Նիկիոյի Սիրիւն եպիսկոպոսն ալ Նիկիւքան եկեղեցւոյն յարկ է . կարծեր է որ հոս դրած թուաշին կը բալէ . այս շաբթու հասած նամակէն մնացանք որ աղջիկ կը փնտռէ եղբոր . ամուսնանալու համար . . . Ահարոնն ալ Նիկիւքան պիտի ըլլար . բայց Հռոմէական եպիսկոպոսն ալ յաւանք Սիրիւնն ունենալէ միտնարութեան պիտի զգուշի :

մէջ ֆասուլեային հետ ձուկ ալ կերեր և վըրայէն ալ Հասունեանի կենաց գինի խմեր են. լոկեցէր Սրբազան, և դուք ժողովուրդ, պահք ուսողը մեռցնել ուզող Օկլիմակցին պահք օրը ձուկ կ'սէտէ. . . այո՛, շատ զարմանք. և Սուսաուորցի այս հարազատ զաւակները ուրացան իրենց մայրը. ինչո՞ւ վասն զի պէ՛տէ են

Ուրեմն աշխատինք զանոնք լուսաւորելու, արժանաւոր կաթողիկոս մը խրկելու, ժողովուրդը խնամելու, դպրոց բանալու հոն, արժանաւոր զաւակներ հասցնելու, և ան ապէն կրօնադիմաւորութեան առջը կ'անուրի. այս է խմբագրաց և բոլոր ողջամիտ ու կարեկից ժողովուրդեան փափոքը. սէտք է աղբիւրին դիմել, ուրիշ ամենայն ինչ ժամանակաւոր է և անօգուտ: Առ այժմ այսչափ:

Խմբագիր

Ընցեալ շաբաթ մեզի նոր տպուած տետրակ մը բերին որուն մակագիրն է Լոյճ բանաբաղութեանց Չամուրճեան պատուելոյն. իհարկէ դուք ալ տեսած և կարդացած կրնաք:

Ըստ վրայ Երեւակին մէջ մեր գիտողութիւնները յայտնել պէտք էր մեր յարգի ընթերցողաց օր ձերն ալ են. բայց այս տարի երկու ամսոյ չափ մայրաքաղաքս չգտնուելա Երեւակին իր ժամանակին հրատարակուելուն քիչ մը արգելք ըլլալով, և յիշեալ տետրակին վրայ ալ գիտողութիւննիս ժամանակին յարմարեցնել պէտք ըլլալուն, որ պիտի ըլլար Երեւակին դեկտ. 8 թուոյն մէջ թէպէտ այս թիւն ալ շատ չուշանար, բայց մինչեւ այն ժամանակ բանաբաղութեանց եղծիչ տետրակն ալ կը մտնցան:

Եսպիսի գրածներուն երկարակեաց չըլլալը փորձով տեսած եմք. կը մտնցուի անշուշտ, բայց պարզամտաց մէջ ձգած գայթակղութիւնը կը մնայ: Մենք մեր մանրամասն գիտողութիւնները Երեւակին պահելով՝ առ այժմ ձեր պահուական հանդէսին միջոցաւ գլխաւորապէս սա կը յիշեցնենք յարգի ընթերցողացը՝ որ տետրակը երկու գլխաւոր միջոց բաներէ բանաբաղութիւն ըսածները եղծելու. մէկն է՝ խարդախութիւն, և միւսը՝ զրպարտութիւն:

Առաջին համար Երեւակին ընթերցողներուն կողմէմք որ յիշեալ տետրակին մէջ Երեւակէն առնուածի պէս համառօտաւ կարոնորդ սրոյ աեղը հոն նշանակուած է, բուն տեղը կարգան, դիտեն, և տեսնեն թէ անտրակին հանել ուզած միտքն այն խօսքերէն կըլլէ՞ մի: Հեղինակը մեր խօսքը խարդախելով և կրճատելով այնպէս բաները ըսել կուտայ մեզի՝ որ մեր միտքէն ալ չանցնիր. և ով որ այնպէս բան մ'ըսէ՝ գլխաւոր հակառակողը մենք եմք: Աւտի այդ կերպը հեղինակին խարդախութիւն է:

Օրպարտութիւն ալ ըրեր է, որպէս թէ հանգուցեալ Տ. Յակոբ Սրբազան Պատրիարքը մեր գրածներուն մէջ հերետիկոսութիւններով դատադատաւ ըլլայ. և ասով մեր հերետիկոս ըլլալը ստուգուած ըլլայ: Այս խօսքս հնարելու առաջին պատիւն իրենք չէ. իրմէ առաջ մէկ քանի անգամ ուրիշները զուրուցեցին. 1864ին յատուկ բողոքագրով մը Սրբազան Պատրիարքէն և Կրօնական Ժողովէն խնդիր ըրի որ թէ Թարգմանած և թէ՛ յօրինած գրքերս քննութեան առնուին, և մալորական բան մը գտնուինէ ինծի զոյց տրուի: Դողովը յայտնի է որ բան մը չգտաւ անոնց մէջ. որ մեզի դէմ գրող Սասիսին խմբագիրն հետ մեզ հաշտեցունելու հոգ տարաւ: Բայց է որ՝ անտրակին հեղինակին իբրեւ դատապարտութիւն մէջ բերած վճիռը (որուն վճիռ չըլլալն ալ Երեւակին մէջ քանիմի անգամ ապացուցած եմք, որովհետեւ դատաստան չէր զած վճիռ չըլլար), առանց պատճառի և բարբառի անդօր մնաց. և չեղածի պէս եղաւ:

Արդ՝ երբ իմ հերետիկոս ըլլալ՝ իմ թախանձելովս ալ կրօնական ժողովը չըլլողաւ ցուցունենէ՞ այդ տետրակին հեղինակներուն դարձեալ ատիկայ մէջ բերելը քանի՞ ստակ կըլնէ. ասոնք կամ ուրիշներն ինծի համար քանի՞ անգամ մոլորեալ ըսեն և գրեն նէ ես անոնց ըսածին կամ գրածին պէս կրնամ: Ես ասածնին մէկ կերպով մը կարգարանայ. անոնց հաւատքը իմ հաւատքիս համաձայն չըլլալուն համար զիս մոլորեալ կարծելին անոնց սիրելի է. և մեր գրածներուն մէջ մոլորութիւն չգրտողները դիւրաւ կը մակաբերեն մոլորութիւնն սր կողմ՝ գտնուիլը. իմ կողմն՝ որ ըսածներս սուրբ գրոց և հայրապետաց խօսքերովը հաստատած եմ, եթէ անոնց՝ որ մենք այսպէս կրնեմք, դուք ալ այսպէս ըլլալուն հաւատացէ՛ք ըսելէն զատ բան մը չեն ըսեր. միշտ մոլորելին այս է. և իմ գրածներս անգամ առանց խարդախելու և կրճատելու չեն կրնար մէջ բերել:

Չեր յարգօյ սիրելութենէն յուսալով որ գրուածս կրնաւորեք ձեր պատուական հանգիսին մէջ՝ իբրեւ խնդիրս կատարուած՝ շնորհակալութեամբ հանգերձ մնամ:

15 դեկտ. 1866

Իւսկիււաբ

Յովհ. Տ. Կրդ. Տէրչի

Տէրոյնցի և Սուրառեանի մէջ եղած այս վիճաբանութեան վրայ քանի մը գիտողութիւն ունինք գալ անգամ:

ՏՆՕՐԵՆ ԿՄԱՐԱԳՐ.

ՍՏԵՓԱՆ Գ. ՊՕԿԱՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆՅ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՒՂԱՆՆՈՒ ՄԻԻՆԻՍԻՍԵԱՆ